

ОРНИТОМОРФНІ ОБРАЗИ У «СЛОВІ ПРО ІГОРІВ ПОХІД»

Анімістичні вірування наших предків спричинили появу низки міфів про природні явища, тварин, птахів, дерева тощо, до того ж сприймалися вони тільки як живі істоти, які думають, живуть і діють, як люди.

Семантику та функції так званої тваринної символіки активно вивчали І. Вагилевич, О. Гура, В. Давидюк, В'яч. Іванов, Ф. Колесса, М. Коробка, М. Костомаров, М. Сумцов, О. Потебня та ін. Символіці тварин у широкому культурологічному контексті присвятили студії І. Денисюк, М. Маєрчик, О. Терновська та ін.

У нашому дослідженні ми проаналізуємо образи птахів, їх символіку та специфіку використання у «Слові про Ігорів похід». Для аналізу тексту обрали літературний переклад Василя Шевчука (1972 р.).

У тексті «Слова про Ігорів похід» орнітоморфні образи використані 37 разів. Давні слов'яни вірили, що Бог-Творець вселив у птахів душі дідів-прадідів та надприродні сили. Загалом, птахів поділяли на чистих (святих, добрих): голуб, ластівка, жайворонок, журавель, лебідь, дрізд, чайка і нечистих (злих, диявольських): ворон, галка, грак, сова, сич, пугач, сорока, яструб.

Птаство згадується двічі: перший раз, як символ небезпеки, вісник біди: «Від стугону, що линув звідусіль, Збудилось птаство, звірі розкричались, А див гукнув із чорних верховіть» [6]. Удруге, птахи символізують смерть княжих воїнів: «Воїнів моїх, Прикрили птиці крилами, а звірі Злизали кров!..» [6].

Тобто, на крилах птахів відлетіли душі руських воїнів. За повір'ями, душа приймає подобу пташки, коли людина помирає, птахом душа прилітає до новонародженої дитини [3, с. 301].

Розглянемо детальніше орнітоморфні образи, які ми виокремили у тексті «Слова».

Орел. За повір'ями давніх слов'ян, орел – цар птахів, інколи він уособлює головного бога або шамана. Орел здобуває вогонь, світло, причетних до світотворення. Вважалося, що орла ніхто не народжував, він існував від початку світу, здатен оновлювати себе, що частково наближує його до птаха-фенікса. За переказами, орел здатен оновлювати себе: коли йому виповнюється 500 років, він летить до сонця, купається там у чарівному озері і знову стає молодим [3, с. 309; 2, с. 421]. Наші предки вірили, що після смерті мужній воїн стає орлом [1, с. 409], тому й казали: «Орел, а не козак», «А козак, як орел, Як побачив, так і вмер» [2, с. 420].

У тексті «Слова» орел згадується тричі: 1) при згадці співця Бояна, який «в підхмар'ї орлом могутнім з клетотом ширяв» [6]; 2) орли «клетотають» у небі, що відображує внутрішній стан руських воїнів, які

готуються до бою; 3) птахи символізують відвагу князя Ігоря, який втік з полону, прагнучи повернутися у рідну землю. Таким чином, орел у «Слові» виступає символом звитяги руського князя й воїнства.

Соловей у «Слові» використовується 4 рази. Для давніх слов'ян соловей – Божа пташка, символ бога-громовика, символ досконалого співу [2, с. 561]. У народних піснях соловей є символом волі, тому його й називають «вільною пташкою» [1, с. 413].

Дослідник Г. Фесенко підтримує думку деяких науковців щодо походження назви «соловей», «соловейко». За їхньою теорією, «соловей» походить від італійського solo (виключно один), пояснюють це тим, що ми сприймаємо цього птаха як оригінального соліста, виконавця окремої музичної партії, чудового соло [5].

Соловей не тільки співає пісні своїй коханій, він турбується про неї: захищає від ворогів, добуває їжу, при найменшій небезпеці птах перестав співати або видає коротенькі вигуки [4, с. 192].

У «Слові» соловей уподібнюється до міфічного співака Бояна, тому його й називають «віщим соловейком», «солов'єм днів минулих».

В іншому випадку соловей, який припинив співати, – попередження про небезпеку – «стих соловей. Вороння крик зняло...» [6]. Наприкінці твору солов'ї радо провіщають повернення князя Ігоря додому [6].

Лебеді – «святі» птахи, з лебедями порівнюють жінок, символ чистоти, як фізичної, так і духовної. У «Слові» лебеді використовуються 3 рази і в трьох різних значеннях: 1) «пускав він десять соколів на зграю прекрасних лебедів, що линули вгорі» – у значенні десяти пальців рук, які перебирали струни музичного інструменти, під час співу на честь князя, в інших перекладах лебеді-струни, що наближають їх до символіки співця, поета, високої поезії, співу; 2) птахи, які попереджали про небезпеку, вирушення в похід: «мов лебеді сполохані, ячали кибитка незліченні опівночі»; 3) лебеді, як їжа князя: «лебедя та гуску собі забивши спритно на вечерю» [6]. Тобто, лебеді у «Слові» виступають як оспівувачами князівських перемог, провісниками лиха, так і мають виключно утилітарне значення.

Чайка. Її образ зустрічаємо у «Слові» двічі. Уперше, із чайкою порівнюють Ярославну: «голосить Ярославна на зорі, кигичучи, мов чайка, примовляє», наближаючи таким чином до образу матері-вдови [2, с. 633]. Удруге, чайка стереже шлях князя Ігоря додому, стереже у лузі, у місці, не притаманному проживанню водоплавного птаха. Таким чином автор демонструє підтримку князеві, яку надавала природа і Всесвіт.

Найчастіше у «Слові» використано образ *сокола* – птаха, що символізує хоробрість, швидкість, зіркість, злет, молодість, силу, розум, як антипода воронам і совам [2, с. 559–560]. За віруваннями слов'ян, – символ бога Рода, охоронець «живого вогню» та Дерева життя; золотокрилий птах, що приніс на землю іскри небесного вогню. Сокол виступає

посередником між світами, оскільки переносить мертвих у потойбіччя, у казках він той, хто приносить живу воду і таким чином рятує героїв, він знає все про правду і неправду, він усюди буває, усе знає. Сокіл, а також ворон і півень належать до істот «верхнього царства» [1, с. 411–412].

Образ сокола використовується у «Слові» 12 разів із різноманітним змістовим навантаженням: 1) «пускав він десять соколів на зграю прекрасних лебедів, що линули вгорі» – сокіл – мисливський птах. Такий вид полювання був дуже популярним в XI–XII століттях серед князів; 2) «не буря несе над степом соколів» – не русичі ідуть у переможний бій, біда (вороння-половці) летить до Дону, провіщуючи біду-поразку; 3) сокіл – як ознака князя: «далеко мужній сокіл залетів, ворон б'ючи» – мужній сокіл – князь Ігор, який бездумно зайшов у глибину половецьких земель, здійснюючи безглуздий похід. У цьому ж значенні автор вкладає слова про князя Ігоря в уста бояр: «Бояри князю мовили на те: “Твій розум, батьку, туга полонила; два соколи із отчого слова Злетіли, щоб сягнуть Тмуторокані або шоломом Дону зачерпнути”»; «Романе мужній! Дух тебе веде На подвиги великі. Ти ширяєш, Мов сокіл, на розбурханих вітрах»; «Якщо князь Ігор соколом летів»; «Коли вже сокіл вирвався – вб'ємо Соколича стрілою золотою!»; «Коли вже сокіл вирвався – окрутим Соколича дівочою красою»; 4) князь, який дійсно дбає про свій народ, ніколи не наразить на свої землі біди, не приведе ворога, тому що «коли лине сокіл, то не дасть Свого гнізда й сильнішому в обиду». Коли сокіл оновлює пір'я, він не може літати, не може захистити своє гніздо, де знаходяться його діти, крила птаха у цей час надзвичайно слабкі. Тому він напередодні відлітає високо в гори, сідає серед каміння і чекає доки пір'я не оновиться; 5) як назва для руських воїнів: «Дріма в степу Олегове гніздо, Далеко залетіли соколята!» [6].

Образ сокола співвідноситься як образ-протиставлення ворону – провіснику смерті, нечистому птахові, пов'язаному із світом мертвих, через чорний колір уособлюється зі злом і чаклунством, з глибокої давнини вважається лиховісним птахом, вісником смерті. Саме у такому значенні образ птаха використано в тексті твору: «вороння летить до Дону, чуючи біду»; «вороння чорне клякне на деревах», «вороння крик зняло», «зате ворони каркали щодня на трупах, не похованих у полі», «причаїлись на вітті чорні ворони» [6].

З метою посилення трагізму та демонізації образу вороння у «Слові» використано образи крука, беркута, кречетів.

Отже, у результаті дослідження нами з'ясовано, що у тексті «Слова про Ігорів похід» використано образи птахів: орел (3 рази), соловей (4 рази), сокіл (12 разів), лебеді (3 рази), чайка (2 рази), гуска (1 раз), гоголь (1 раз), дятел (1 раз), а також вороння (5 разів), сорока (2 рази), галка (2 рази), беркут (1 раз), кречет (1 раз), крук (1 раз), а також розкрито їх міфологічне значення.

Список використаних джерел

1. Войтович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с.
2. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
3. Завадська В., Музиченко Я., Таланчук О., Шалак О. 100 найвідоміших образів української міфології. Київ : Орфей, 2002. 448 с.
4. Сивачук Н. Концепт «соловей» у фольклорі та ментальній долі українського народу. Філологічний часопис. 2021. Вип. 1(17). С. 185–195.
5. Фесенко Г. Неперевершений соловейко східний. URL : <http://pryroda.in.ua/fesenko/neverevershenyy-soloveyko-shidnyy> (дата запиту: 21.03.2023).
6. Шевчук В. Слово про Ігорів похід. URL: <http://litopys.org.ua/slovo67/sl40.htm>.

Іван Ковалець

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ІНТЕРНЕТ-НЕОЛОГІЗМІВ

Переклад – це складна діяльність, яка передбачає переосмислення тексту однієї мови і передачу його змісту у текст іншої мови. Цей процес залежить від багатьох факторів, таких як мовні ресурси, тип тексту, завдання перекладу та інші. Щоб здійснити процес перекладу, можна скористатися різними методами, одним з яких є метод перекладацьких трансформацій, що полягає в зміні формальних (лексичні та граматичні перетворення) або семантичних (семантичні перетворення компонентів вихідного тексту) елементів тексту. Такий підхід дозволяє перекладачеві знайти оптимальний варіант передачі змісту тексту з мови на мову.

З розвитком суспільства у різних сферах діяльності з'являються нові поняття, предмети, яким необхідно дати нові назви. Так з'являються неологізми чи нові слова. Нові слова можуть виникати через зміну суспільного контексту, наукових відкриттів, технічних прогресів, культурних змін, молодіжних тенденцій та багатьох інших факторів. Лексичні інновації є невід'ємною частиною процесу мовної еволюції, оскільки мова не може залишатися статичною і має адаптуватися до змін у світі [1].

Одним із засобів перекладу неологізмів є застосування лексичних трансформацій, таких як перекладацька транскрипція, транслітерація, калькування, заміни та описовий переклад. Розглянемо їх на прикладі інтернет-неологізмів.

Неологізми, які можуть бути перекладені з використанням перекладацької транскрипції, включають *bitcoin*, *crowdsale*, *lootbox* та *startup*.

Перекладацьке калькування використовується для перекладу